

De Karolingische muntvondsten in Friesland

door

Mr. P. C. J. A. BOELES.

De collectie terpoudheden te Leeuwarden is in haar soort eenig; zij belooft mettertijd nog zeer veel belangrijker te zullen worden; *sij zal op den duur de wederontdekking der oudste geschiedenis van Friesland mogelijk maken.* Zoo schreef in 1909¹⁾ Prof. C. W. Vollgraff, de ontgraver van Argos. Tot die terpoudheden behooren vooral ook de munten en in de geschiedenis van het wetenschappelijk werk van het Friesch Genootschap neemt de zorg voor het verzamelen en publiceeren van in de terpen gevonden munten een belangrijke plaats in. Weinige verzamelingen zijn hier te lande zóó rijk aan opgegraven munten; weinige instellingen kunnen bogen op zoovele beoefenaren der numismatiek als het geval is met het Friesch Genootschap. De wijze waarop de muntkunde beoefend wordt loopt echter zeer uiteen. Niet zeldzaam zijn de numismaten, die met hun verzamelen niet veel meer bereiken dan onze kinderen, die er eene postzegelverzameling op na houden. Uit alle landen en tijden wordt er bijeengegaard; collecties aangelegd, waarvan de omvang meestal in omgekeerde verhouding staat tot hare wetenschappelijke waarde.

De terpen-munten die het Friesch Genootschap verzameld heeft, zijn met een ander doel bijeengebracht n.l. om te dienen als hulpmiddelen bij de studie en wederopbouw van de oudste Friesche geschiedenis. Dit doet heeft stellig voorgezeten maar tot dusverre zijn onze verzamelingen nog lang niet voldoende uit dat oogpunt tot haar recht gekomen. Trouwens, eerst komt de periode van het verzamelen en voorloopig beschrijven en dan de tijd waarin de schatten in hun onderling verband geschouwd kunnen worden.

¹⁾ Bulletin v. d. Ned. Oudh. Bond, 1909, blz. 59.

Voor mij was het reeds lang een wensch om de beteekenis van de vroege muntvondsten in Friesland door een samenhangend overzicht tot haar recht te doen komen. Als een eerste poging in die richting kan beschouwd worden de korte beschrijving voorkomende in den in 1909 verschenen catalogus van het Friesch Museum, blz. 72—80. De bezwaren aan dergelijk werk verbonden zijn niet gering. Evenzeer als bij een vonnis niet begonnen kan worden met de rechtsoverwegingen, voordat de feiten in kalk en cement gezet zijn, dient ook hier het feitenmateriaal allereerst nauwkeurig beschreven te worden. Onze voorgangers hebben, gelijk reeds gezegd, zich bijzonder verdienstelijk gemaakt, maar toch bestond er voor deze afdeeling van het muntkabinet niets wat men zou kunnen noemen een wetenschappelijken inventaris of catalogus van de terpen-munten, wel min of meer volledige beschrijvingen van enkele vondsten en lijsten van aanwinsten, met lacunes soms voor ettelijke jaren.

Er is zooveel te doen in een museum. Er zijn ook andere dingen dan munten uit de terpen b.v. Oranje- en familiepenningen, in Friesland geslagen munten. Te veel om te noemen en dat alles verklaart geredelijk het ontbreken van zulk een catalogus of inventaris als boven bedoeld. De overzichtschrjver kan in zoo'n geval beginnen met alle munten en vondsten, waarvan hij iets vermeld vindt, aan te teekenen om zoo vooral achter de juiste vindplaatsen te komen: want alleen dan heeft een munt belang voor het onderzoek, wanneer de herkomst vaststaat.

Romeinsche munten te Keulen of Parijs gekocht mogen op zich zelf zeer fraai en interessant zijn, maar voor de Friesche geschiedenis leveren ze niets op en wanneer ze bij ongeluk of gebrek aan zorg onder het Friesche materiaal geraken, dan is de ellende niet te overzien.

Het tweede werk is het opzoeken van de munten, waarvan de beschrijvingen genoteerd zijn. Bij ons onderzoek was het een geluk, dat de door Mr. Dirks bewerkte lijsten van aanwinsten in hun soort uitstekend waren. Zelfs

wanneer door al het verhuizen en verwisselen van beheerders, waaraan de verzamelingen in den loop der jaren bloot stonden, al eens of liever dikwijls een bijgevoegde beschrijving verwisseld, verdwenen of onleesbaar geworden was, dan kon toch vaak door die nauwkeurige beschrijving de identiteit van belangrijke exemplaren vastgesteld worden. De aanwinsten uit de recente periode Wigersma waren gemakkelijk te vinden. Doch laten wij den lezer niet langer vermoeien met de geheimen van een museum-werkkamer.

Voor een bepaald tijdvak en wel de Karolingische periode der drie Noordelijke provinciën is nu een dergelijk overzicht gereed gekomen. Het is door mij uitgegeven in het onlangs verschenen, tweede jaarboek van het Kon. Ned. Genootschap voor munt- en penningkunde, onder den titel: *Les trouvailles de monnaies carolingiennes dans les Pays-Bas, spécialement celles des trois provinces septentrionales.*

In de fransche taal? Ja, dat klinkt gewichtig; maar ook Mr. Dirks schreef zijn meeste artikelen over terpen-munten in het fransch. Bij voorkeur zelfs in een buitenlandsch tijdschrift. Ook Wigersma deed dat wel in dergelijke gevallen. Het is de eenige manier om deze belangrijke zaken, waarvoor men zich in het buitenland bijzonder interesseert, in wetenschappelijke kringen bekend te doen worden, maar daarnaast is het dan ook plicht om deze studiën voor de lezers van ons Friesche tijdschrift te herhalen of in het kort te resumeeren. Het eerste is ditmaal minder noodig, waar het „Jaarboek voor munt- en penningkunde”, althans de overdrukken van mijn stuk, in de voornaamste Friesche bibliotheken te vinden zijn en het ook te bezwaarlijk zou zijn om de honderd bladzijden, die het beslaat, op nieuw te doen zetten. De lichtdrukken, waarop de belangrijkste munten afgebeeld zijn, dienden in dat geval op nieuw vervaardigd te worden.

* *

De oogst was grooter dan verwacht werd. Mr. Dirks

kon in 1891 vijf Karolingsche muntvondsten uit de provincie Friesland aanwijzen. Wigersma bracht het getal tot zes; maar in werkelijkheid waren er minstens elf. Toen Dirks zijn zeer korte samenvatting schreef van al wat de terpen aan munten en muntvondsten opgeleverd hadden, stond de hoog bejaarde geleerde, die nog met groote moeite de reis naar het Brusselsche internationale numismaten-congres aanvaardde, reeds aan den rand van zijn graf. De groote werkkracht was er af; want anders zou hij met behulp van zijn eigen correspondentie, d. i. de gedurende zijn lange leven ontvangen brieven, wel meer vondsten hebben kunnen aanwijzen. Misschien kwam er ook wel bij — wat aan niemand vreemd is — dat men over minder prettige dingen liever zwijgt. De knappe Belgische numismaat de Coster, die af en toe in Nederland kwam om inkoop te doen, had in Leeuwarden zelf, onder den neus van Dirks, belangrijke munten weten te kapen. Zoo verkocht de heer F. de Haan te Leeuwarden in 1853 een allerbelangrijkste vondst van 22 Karolingers, waarvan de fraaiste en geheel eenige exemplaren nog in het muntkabinet te Brussel berusten. Een brief van de Coster aan Dirks bracht dit aan het licht. Een nog veel belangrijker Friesche vondst, die naar Parijs verhuisde, bleek te boek te staan onder den onjuisten naam van „découverte de la Haye”. De eigenlijke vindplaats was een terp bij Achlum. Geheel nieuw is verder o. a. onze beschrijving van de in 1911 in de terp te Midlum ontgraven vondst van omstreeks 200 denariën, die geheel voor het Friesch Museum kon worden aangekocht. De talrijkheid van deze vondsten toont, dat de bewoners van onze provincie in de 9e eeuw en in het begin van de 10e eeuw vele handelsrelatiën hadden met andere streken, in eerst-gemelde eeuw in het bijzonder met Wijk-bij-Duurstede, dat toen het centrum was van den Noord-Nederlandschen handel. De reden waarom juist in dezen tijd zooveel muntschatten opzettelijk — immers dikwijls in een pot of kruik besloten — aan de aarde werden toevertrouwd,

kan alleen zijn, dat juist toen onze streken zoo te lijden hadden van de invallen der Denen (Noormannen). Door vaststelling van de tijdstippen, waarop de verschillende vondsten in den grond geraakt moeten zijn, is na te gaan dat die invallen het hevigst waren na 840 n. C., vooral omstreeks het midden en het derde kwartaal der 9e eeuw. Ziedaar weer een stukje Friesche geschiedenis dat aan stelligheid niets te wenschen overlaat. Onder de regeering van Karel de Groote en ook nog onder zijn opvolger Lodewijk de Vroome, was het hier blijkens de vondsten betrekkelijk rustig.

De vondsten laten ook zien dat het te Wijk-bij-Duurstede geslagen geld, dat in de 9e eeuw het grootste bestanddeel der muntschatten vormt, tegen het einde dier eeuw uit de circulatie verdwijnt, om plaats te maken voor vreemde munt. In het begin der 10e eeuw is dat vooral de munt van Straatsburg, later die van Keulen. Met de aanhoudende verwoestingen van Duurstede verlegde de handel zich naar de Rijnstreken. De vondsten van Pingjum en Midlum bestaan op één munt na, geheel uit te Straatsburg geslagen munten of navolgingen daarvan.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

De hierboven afgebeelde munten behooren tot de reeds vermelde vondst van Achlum, ten Z.W. van Franeker. Fig. 1 is

het tot dusverre eenig bekende exemplaar van een te Lyon geslagen zilveren denarie van Karel den Grooten, uit de periode 800—814. Fig. 2 is een te Wijk bij Duurstede geslagen zilveren denarie van Lodewijk den Vroome (814—840), met voorstelling van een schip. Fig. 3 geeft een afbeelding van de gewone tempelmunten van Lodewijk den Vroome, die in groote massa's in de vondsten voorkomen en zelfs na den dood van Lodewijk onveranderd werden nageslagen.

Eslawald.

Buitenrust Hetteema (Friese Plaatsnamen p. 241 vv.) ziet in Eslawald een anderen naam voor Gisleheim = Jeslum (in Ferwerderadeel) ten Z.W. van Reitsum, doch een bewijs voor deze onderstelling geeft hij niet. Hij haalt aan een oorkonde uit 1387, vermeld bij Colmjon, Register van Oorkonden enz. no. 375 (lees 376) en deel uitmakende van de stukken van de abdij Klaarkamp en hij gaat blijkbaar af op de beschrijving van Colmjon; had hij het stuk zelf gezien, wat bij zulk eene boude bewering geen weelde mag heeten, Eslawald zou hij elders hebben gezocht; want het stuk betreft $\frac{1}{3}$ „trium virgarum paludis juxta occidentalem partem domus Idzardi Minninge in Eselewald situatarum” en in dorso staat aangeteekend: „3 jerde fans”, en met latere hand: „de tertia parte trium virgarum paludis in Eselawald”. „Palus” is de term voor veen en zoo wordt tot drie keer toe ons meegedeeld, dat er veen lag in Eslawald; dit kan dus nooit Jeslum zijn geweest, waar de bodem uit zeelei bestaat.

Doch waar lag Eslawald dan wel? Dat is een tweede en niet zoo summier, noch zoo absoluut zeker aan te wijzen.

Behalve op de bovengenoemde plaats komt de naam voor in de volgende oorkonden:

1°. een van 1401 *Mei 13*, op Sint Servatius dey Episcopi, te vinden Hs. 9056 Coll. Gabbema O^o f° 68, Prov. Bibl. Benno, pastoor (persona) te Hardegarijp, doet hierbij uitspraak in een